

Titlul proiectului

Transferuri culturale și câmpuri intelectuale transnaționale în timpul dictaturii comuniste. Modernitate și antimodernitate la Vest și Est: Franța, România, Serbia

Perioada desfășurării: 1 martie 2019- 31 decembrie 2021

Partener român

Universitatea București (coordonator Oana SOARE)

Parteneri străini

Universite de Toulouse Jean Jaurès, Creatis (laboratoire de recherche Lettres, Langages et Arts), EA 4152 (responsabil Pierre-Yves BOISSAU)

Universitatea din Novi Sad (responsabil Pavle SEKERUS)

Conceptul proiectului, axe de desfășurare, obiective:

Spre deosebire de alte perioade, câmpul socio-politic și cultural al țărilor ex-comuniste (cel puțin cel al României și Serbiei) nu au fost analizate din aceste perspective, deși transferurile (bruiate sau modulate de intermediarul sovietic) nu au lipsit. Din contră: exact în această perioadă, schimburile între aceste trei câmpuri se conturează pregnant, fie și numai dacă ne gândim la „exporturile” și „importurile” de capital uman și teoretic: scriitori, teoreticieni și esești provenind din culturile semi-periferice ale sud-estului european se impun în spațiul francez (antimoderni ca Eliade, Cioran, scriitori ca Danilo Kiš sau Milorad Pavić). Dacă dinamica transferurilor culturale s-a desfășurat în cele două spații urmărind aceleași axe ordonatoare, totuși există anumite particularități sau diferențe care fac cu atât mai incitantă o analiză paralelă a celor două câmpuri culturale din Europa de Sud-Est. Prima particularitate este de natură politică, vizând modul diferit de exercitare a presiunii totalitare: astfel, spre deosebire de România, situația țărilor din fosta Iugoslavie a fost relativ alta, fiind, în ciuda dictaturii titoiste, cele mai occidentalizate țări din Europa de Sud-Est. De aici o serie de diferențe. Una vizează diferențele (inevitabile) de adaptare a transferurilor propriu-zise, o alta capacitățile proprii de promovare culturală ale fiecărei dintre cele țări din Europa de Sud-Est. Însă cea mai importantă rămâne înțelegerea cu totul specială a noțiunii de disidență (urmată sau nu de exil). Contrar disidenților sau exilaților din celelalte țări din Est care au jucat, printre altele, un rol de prim plan ca instrumente ale subversiunii anticomuniste, disidența în Iugoslavia și Serbia nu urma aceleași căi, pentru că inamicul statului multinațional iugoslav

sub Tito erau naționalismele (sârb, croat, sloven etc.): Danilo Kis, Vidosav Stevanovic și alții s-au exilat în Franța tocmai pentru că acest climat naționalist le devenise insuportabil.

A doua particularitate este cea a relației cu totul speciale dintre aceste două țări, transferurile româno-sârbe oferind, în această perioadă, un consistent câmp de analiză.

Caracterul novator și interdisciplinar al proiectului nostru se impune de la sine, perspectiva fiind în consonanță cu cele mai recente demersuri critice și istoriografice occidentale. Astfel, vom combina, în principal, teoriile transferurilor culturale (Michel Espagne, 1999) și cele de tip „littérature mondiale”, presupunând analiza spațiilor culturale transnaționale (Pascale Casanova, 1999, Anna Boschetti, 2010) cu teoriile modernității și ale antimodernității (Compagnon, 2005). Aceste două ultime teorii (sau tendințe teoretice) se îmbină foarte bine cu cele ale transferurilor literare și cu unele dintre subiectele adiacente proiectului nostru. Astfel, teoria despre literatura mondială servește pentru a prezenta mai bine emergența marilor scriitori sârbi pe piața franceză și impunerea eseștilor români. Teoria lui Compagnon surprinde cel mai bine cazurile unor autori români, ca Eliade sau Cioran, reacțiile lor în raport cu structuralismul (curent eminent modern), precum și tensiunile suscitade de transferurile teoretice în cele două câmpuri culturale din Sud-Est. În funcție de subiect, abordările metodologice se pot schimba: vom apela la cele ținând de sociologia câmpurilor culturale, istoria și analiza câmpurilor de producție intelectuală (Christophe Charle, Gisèle Sapiro, 1999), de traductologie și sociologia traducerilor (Apter, Sapiro, 2009), diaspora studies (inclusiv problematica disidenței), teoria locurilor de memorie și a „capitalelor simbolice” (Pierre Nora, Christophe Charle, 2002).

Obiectivele proiectului :

- Cartografierea cât mai exactă a politicii transferurilor culturale, urmărind patru axe principale: personalități (din exil sau nu), traduceri, importuri teoretice, învățământ
- Analiza implicațiilor politice și culturale ale acestor tranferuri în raport cu modelul sovietic dominant
- Analiza comparata a cazurilor român și sârb în raport cu cel francez.
- Analiza anumitor aspecte ale transferurilor culturale româno-sârbe din această perioadă.

Cercetările noastre vor viza următoarele axe principale:

- a. Personalități și scriitori din exil.** Strategii de integrare în spațiul occidental, activitate de mediatorii culturali, mărturii despre ororile lumii totalitare, disidență și demersuri anticomuniste. Paris, capitala simbolică a refugiaților din Est. Emergența marilor scriitori sârbi în spațiul francez.

Piste de cercetare:

Strategii de impunere în contra-curent: Eliade și Cioran antimoderni. Eliade și Cioran vs. Jean-Paul Sartre. Eliade et Cioran în opoziție cu structuralismul. Publicistica pariziană a lui Eliade ca manifest anti-comunist. Eliade și Cioran ca scriitori francezi, Franțele lui Eliade și Cioran

Mediatori culturali, canale de transmisie: Monica Lovinescu, Virgil Ierunca și Europa Liberă

Mărturii despre lumea Estului: romane (Petru Dumitriu, *Incognito*, 1962); demersuri politice (afacerea Tănase). Intelectuali români și sârbi în *Cahiers de l'Est*.

Chestiunea spinoasă a premiilor literare : cazurile Petru Dumitriu (*Incognito*) și Vintilă Horia (*Dumnezeu s-a născut în exil*)

Exilul parizian al lui Danilo Kiš. *Cripta pentru Boris Davidovitch* – un roman-mărturie. Fantasma istoriei : nazism și comunism. Traduceri în franceză și receptarea lui Kiš. Premii literare obținute

Chestiunea disidenței sârbe, raporturile ei cu naționalismul și cu comunismul. Adaptări ale conceptului de „disidență”

Mari scriitori sârbi (neexilați) în câmpul cultural francez : Ivo Andrić, Milos Crnjanski, Milorad Pavić.

Chestiunea literaturii zise „iugoslave” : cauze și efecte pe termen lung. Traduceri, receptare critică.

Reflectări ale unei națiuni și ale istoriei sale prin intermediul romanului ; reprezentări ale Balcanilor și ale Europei Centrale

b. Literatură și teorie. Traduceri franțuzești, românești și sârbești în Franța, România, Serbia. Distanța centru-semi-periferie și adaptări conceptuale. Respingeri, acceptare, modulări impuse de modelul sovietic tutelar

Nouveau Roman în România și Serbia (Claude Simon, Alain Robbe-Grillet, Nathalie Sarraute) – edituri, traduceri, receptare. Tănase, Țepeneag în România și Noul Roman. Danilo Kiš și Noul Roman.

Tranferuri teoretice: structuralism, poststructuralism, critică tematică. Tz. Todorov, J. Kristeva, R. Barthes, J.-P. Richard în România și Serbia. Edituri, traducători, prefațatori.

Traducători francezi din română: Alain Paruit, Jacqueline Chambon. Maurice Nadeau, Bernard Pivot și relația cu scriitorii din Est. Edituri: Gallimard, POL, Seuil. Constantin Tacou și l'Herne

c. Negocierea modelului francez și predarea literaturii franceze în România (Universitatea din București) și Serbia și a culturii române/sârbe în Franța (INALCO). Catherine Durandin ca mediator cultural. Lectoratele franceze ale lui Danilo Kiš.

d. Transferuri româno-sârbe: scriitori români traduși în Serbia, scriitori sârbi traduși în România. Traducători, edituri, prefațatori

Plan de lucru, etape de realizare

2019

Martie-iulie – documentarea membrilor celor trei echipe în bibliotecile din țările proprii, pentru detectarea bibliografiei aferente celor patru axe de cercetare

Iunie, Iulie - întâlnire de lucru la București pentru prezentarea rezultatelor cercetărilor și pentru stabilirea cercetărilor următoare, ale conferințelor ce vor urma și ale publicărilor de articole

Iulie-decembrie – documentarea membrilor echipelor în arhivele din celelalte două țări partenere,

după cum urmează: în România (1 membru al echipei sârbe și unul al celei franceze, câte o săptămână fiecare), în Franța (toți membrii echipei române și 2 membri ai echipei sârbe, o săptămână fiecare)

- Documentarea membrilor echipei în bibliotecile din țările proprii, în vederea redactării articolelor și a comunicărilor de la conferința din decembrie 2019
- Decembrie – conferință Novi Sad, pe cele patru axe ale proiectului
- Raport de final de an: 5 conferințe, 5 articole în BDI și B+

2020

-realizarea unei mobilități (echipa română)

Rezultate obținute: